

Тамара Іванівна Кавицька,

асистент кафедри методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса
Шевченка

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

Стаття присвячена малодослідженій проблемі навчання письмового перекладу з української мови на англійську. Автором визначено принципи та критерії відбору текстів з метою використання їх як навчального матеріалу.

Ключові слова: *письмовий переклад, текстовий матеріал, принципи відбору, критерії відбору.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. ХХІ століття засвідчує особливу роль так званого *інформативного* перекладу в сучасній світовій спільноті через небачене досі збільшення обсягу нехудожніх перекладів. Окрім збільшення обсягів, сучасна перекладацька діяльність відзначається надзвичайною *мовною* варіативністю, у тому числі зростанням попиту на письмовий переклад з рідної мови на іноземні.

Як свідчить анкетування керівників восьми провідних перекладацьких агенцій Києва, попит на письмовий переклад з української мови (далі – УМ) збільшився за останні п'ять років на 53 %. При цьому близько 88 % замовлень виконується носіями мови оригіналу без подальшого редагування носієм мови перекладу. Однак, навчання письмового перекладу з рідної на іноземну мову (далі – ІМ) не отримало у вітчизняній науці ані перекладознавчого, ані методологічного висвітлення.

Особливої методичної значущості у цьому контексті набуває проблема добору текстового матеріалу (далі – ТМ), оскільки текст одночасно виступає як об'єктом перекладацької діяльності, так і одиницею навчання перекладу.

Об'єктом перекладу фактично може стати будь-який текст, однак не кожен може розглядатися як одиниця навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Відбір ТМ для навчання письмового перекладу (особливо на ІМ) і досі залишається нерозробленим аспектом методики навчання перекладу, хоча роботи останнього десятиліття засвідчують значний поступ у цьому напрямку. Так, *принципи, критерії, вимоги* до відбору текстів для навчання окремих аспектів усного двостороннього перекладу та письмового перекладу з ІМ на рідну мову висвітлювались у дослідженнях О. В. Алікіної, Є. В. Белькової, Н. М. Гавриленко, Т. В. Ганічевої, І. В. Зайкової, Н. В. Кондрашової, Т. Д. Пасічник, Л. М. Черноватого та ін. Проте, у вітчизняній методичній літературі фактично не існує теоретичних досліджень, які б порушували питання навчання перекладу на ІМ, зокрема англійську, і відбору ТМ з цією метою.

Окрім того, що текст є продуктом евристичного перекладацького текстотворення, він також виступає єдиним та основним видом навчального матеріалу, а відтак має максимально відповідати вимогам, що узгоджуються з цілями навчання. У зв'язку з цим **мета статті** – визначити й обґрунтувати *принципи відбору текстів* для навчання письмового перекладу з УМ на англійську мову (далі – АМ).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відбір ТМ традиційно пов'язується з певними принципами, під якими Б. А. Лапідус розуміє вимоги до якості одиниць відбору, що співвідносяться з певними вихідними положеннями процедури відбору [8, с. 31]. Такі принципи, з одного боку, мають опиратися на загальні положення про відбір навчальних матеріалів і визначення змісту навчання, а з іншого – урахувувати специфіку того виду мовленнєвої діяльності, якого навчають.

Зауважимо, що разом із терміном “*принципи*” у методичній літературі ми зустріли також “*критерії*” та “*вимоги*”. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне

подати тлумачення цих понять, які часто вживаються синонімічно. Найчастіше дослідники не розмежовують принципи та критерії, що зустрічаємо у роботах С. Г. Улітіної [10, с. 149], Л. П. Тарнаєвої [9, с. 74], Н. В. Кондрашової [7, с. 84], Ю. Н. Бузіної [1, с. 39].

Поділяючи думку Б. А. Лапідуса про те, що термін “принцип” є більш доцільним у контексті відбору навчального матеріалу, оскільки є семантично ширшим, ніж “критерій”, і позначає основні положення чогось, у статті послуговуємось терміном “принцип” [8, с. 48]. Звідси, під *принципами* відбору текстів, слідом за І. В. Зайковою, розуміємо створені на основі вихідних положень відбору, а саме лінгво-дидактичних чинників, вимоги до якісного складу сукупності ТМ, необхідного для навчання письмового перекладу з УМ на АМ [5, с. 74]. Під критерієм, відповідно, розуміємо якість ТМ, що відповідає певним вимогам.

Погоджуючись з І. В. Зайковою у тому, що вимоги до відбору ТМ завжди знаходяться під впливом певних чинників, що характеризують навчальну діяльність, виокремимо основні чинники, які зумовлять визначення принципів відбору текстів для формування компетентності у перекладі на АМ: 1) *фахова (перекладацька) складова процесу навчання, тобто специфіка письмового перекладу на ІМ*; 2) *лінгво-культурологічна складова перекладацької діяльності, тобто лінгвістичні, функціональні та текстові параметри ТМ*; 3) *методична складова, тобто умови навчальної діяльності*.

Розглянемо детальніше зазначені чинники з метою визначення принципів відбору текстів для навчання письмового перекладу з УМ на АМ. Почнемо з чинника *врахування фахової складової* процесу навчання, а саме – специфіки професійно-орієнтованого письмового перекладу на АМ як професійної діяльності, що передбачає вміння розуміти і здійснювати адекватний переклад текстів, *типових/поширених для діяльності перекладача* у певній професійній сфері.

Слід зауважити, що анкетування перекладацьких агенцій надало можливість виявити найпоширеніші тексти у діяльності перекладача на ІМ, а

саме: особисті документи, ділові тексти та папери, що належать до адміністративного дискурсу, а також тексти юридичного, академічного і наукового дискурсів. Усі зазначені різновиди дискурсів належать до інституційного дискурсу.

Досвід викладання письмового перекладу на АМ для студентів магістратури переконав нас у доцільності вибору текстів академічного та наукового дискурсів для початкового етапу формування компетентності у цьому виді перекладу. До того ж, саме ці типи дискурсу з текстами відповідної тематики є найбільш знайомими студентам у ситуативному та лексичному аспектах, а у випадку з науковим – і найбільш необхідним у контексті академічної та наукової діяльності студентів-магістрантів. Крім того, аналіз робочих програм з перекладу для студентів магістратури першого року навчання кількох вищих навчальних закладів України підтвердило наше переконання щодо доцільності відбору текстів академічного і наукового дискурсів для навчання письмового перекладу на АМ.

Тексти, що покликані забезпечити формування компетентності у письмовому перекладі на АМ, на нашу думку, мають бути *професійно спрямованими, з ретельно підбраною та більш обмеженою тематикою*, ніж у перекладі на УМ. Важливим аспектом є те, що тексти початкового модуля навчання мають бути реалізацією дискурсу з найбільш знайомою тематикою, хронотопом і комунікативною ситуацією в цілому.

Тексти, з якими працює професійний перекладач, створюються носіями мови в умовах реальної професійної комунікації та відображають усі особливості такої комунікації, у тому числі соціокультурні чинники професійної діяльності і мовленнєву поведінку представників певного лінгвосоціуму [3]. Отже, можна зробити висновок про необхідність відбору текстів, що *відображають специфіку реальної професійної комунікації*. Зауважимо, що ключовим тут є слово “реальна”.

З одного боку, процес навчання письмового професійно-орієнтованого перекладу через його винятково діяльнісний характер є максимально

наближеним до умов реальної професійної комунікації. З іншого боку, як засвідчують дані анкетування професійних перекладачів та перекладацьких агенцій, більшість випускників перекладацьких факультетів відзначають, що на початку професійної діяльності були нездатними адаптувати отримані знання, навички і вміння до жорстких вимог ринку перекладацьких послуг через затеоретизованість та відірваність процесу навчання від реальної практики. Тому сьогодні все більше спеціалістів як у галузі перекладознавства, так і методики навчання перекладу підтримують думку про те, що лише максимальне зближення дещо штучних навчальних та реальних професійних ситуацій уможливить підготовку конкурентоздатних і гнучких фахівців.

Виявом відірваності сучасного процесу навчання перекладу від реальної практики є й ТМ, що використовується у підготовці перекладачів. Так, більшість опитаних нами перекладачів, які здійснюють письмові переклади нехудожніх текстів на АМ, вказують, зокрема, на необхідність редагування *вихідного* тексту в зв'язку з його низькою якістю. Отже, спостерігаємо протиріччя між теорією перекладу, яка забороняє будь-яке втручання в текст оригіналу, і реальною практикою перекладу, яка таке невтручання у деяких випадках розглядає як професійну негнучкість чи некомпетентність перекладача. У зв'язку з цим постає питання: наскільки навчальний текст може наблизитися до тих реальних зразків, з якими перекладачі стикаються у професійній діяльності.

На нашу думку, навчальний текст, безумовно, має бути лінгвістично якісним, але, з огляду на те, що останніми роками спостерігається перегляд позицій щодо редагування тексту оригіналу при перекладі на ІМ, логічним було б внесення до навчального матеріалу певної частки дидактично неадаптованих текстів. Як стверджує Р. К. Міньяр-Белоручев, в умінні при необхідності внести редакційні виправлення до вихідного тексту знаходить свій вияв коригуюча функція перекладача [4, с. 119]. Залежно від обставин перекладач може вдатися до таких варіантів вирішення цієї проблеми: 1) зберегти в цільовому тексті вади оригіналу, але вказати на них у виносках (переклад літературних текстів

іноземних авторів); 2) виправити вади оригіналу зі згоди автора (письмовий переклад з рідної мови, коли є можливість спілкування з автором оригіналу); 3) виправити вади оригіналу без консультацій з автором (в усному перекладі, коли вади є надто очевидним); 4) залишити вади в оригіналі.

Продовжуючи аналіз чинника фахової/перекладацької складової процесу навчання, відзначимо, що зазначений чинник передбачає відбір *текстового матеріалу інформативного характеру*, тобто в текстах має переважати спеціальна інформація без емоційно-експресивного забарвлення. Це зумовлюється специфікою напрямку перекладу та попитом на переклад саме інформативних текстів на ІМ. Спеціальна інформація, що міститься у таких текстах, стосується предметних знань, отриманих у результаті вивчення фахових і нефахових дисциплін. З одного боку, це сприяє поглибленню таких знань, а з іншого – наявні знання, що розглядаються як фонові для процесу перекладу, полегшують власне перекладацький процес.

Однак, навряд чи адекватне відтворення спеціальної інформації тексту можливе без *урахування соціально та культурологічно зумовлених екстралінгвістичних чинників*, що вплинули на створення вихідного тексту. Саме тому спеціалісти з дидактики перекладу [2; 6] вважають, що проведення дискурсивного аналізу оригіналу безпосередньо впливає на якість перекладеного продукту. Із вищезазначеного випливає, що перекладач має враховувати: специфіку сфери спілкування, в якій створено текст; ставлення відправника тексту до предмета мовлення; комунікативний намір відправника тексту; канал повідомлення інформації тощо.

Отже, підсумувавши викладене вище, можемо зробити висновок, що чинник урахування перекладацької специфіки в процесі навчання перекладу на АМ зумовлює відбір текстів, що відзначаються такими параметрами: 1) професійна спрямованість і поширеність у професійній діяльності перекладача; 2) обмежена тематика; 3) реальне відтворення специфіки професійної комунікації; 4) інформативний характер, переважання

фактологічної інформації з мінімальним вмістом експресивно-емоційних елементів; 5) культурологічна специфіка.

Перераховані якісні характеристики текстів відображають вимоги до якісного складу сукупності ТМ, необхідного для навчання письмового перекладу з УМ на АМ, а отже можуть бути покладені в основу першої групи *принципів* відбору ТМ відповідно до розглянутого чинника. Сформулюємо їх, опираючись на описані параметри текстів: 1) принцип професійної значущості текстів (відбір текстів, що відображають реальні соціальні потреби у письмовому перекладі на АМ, у тому числі тематику, жанр, тип дискурсу тощо); 2) принцип автентичності (відбір текстів, створених носієм мови оригіналу для носіїв цієї мови та для реальної, а не навчальної комунікації); 3) принцип урахування типу інформації (відбір текстів, що містять переважно фактуальну інформації, а не естетичну).

Другий (*лінгво-культурологічний*) чинник вимагає врахування *лінгвістичних та функціональних* особливостей тексту, зокрема його лексичних, граматичних, стилістичних і текстових параметрів (завершеність, цілісність, зв'язність, логічність тощо). Останнім слід приділити особливу увагу, адже саме вони надають можливість виявити специфіку інформації та зрозуміти логіку і послідовність її викладення у певному типі тексту.

Крім цього, необхідно враховувати стилістичну та жанрову різноманітність текстів, оскільки саме знання жанрових і стилістичних особливостей текстів визначають стратегію перекладу певних типів текстів. Звідси випливає, що тексти для перекладу мають відзначатися стилістичною та жанровою різноманітністю.

Зауваживши, що у навчанні перекладу на АМ орієнтуємось на інформативні тексти, відзначимо також їхню лексичну специфіку, а саме – насиченість термінами, оскільки вони, як правило, належать до спеціальних текстів. Такі тексти сприяють виокремленню і розумінню спеціальної фахової інформації, що міститься у тексті та відображає екстралінгвістичні особливості

певного дискурсу. Отже, можна зробити висновок про доцільність відбору текстів, насичених термінами.

Таким чином, чинник урахування лінгвістичних і функціональних особливостей тексту зумовив необхідність вибору: 1) текстів, яким притаманні завершеність, цілісність, логічність та зв'язність; 2) текстів, що відзначаються стилістичною і жанровою різноманітністю; 3) термінологічно насичених текстів.

Сформулюємо принципи відбору текстів, виходячи з їхніх особливостей, наведених вище: 1) принцип відповідності текстовим та лінгвістичним параметрам (відбір текстів, що відзначаються завершеністю, цілісністю, логічністю, зв'язністю, а також характерними лексико-граматичними ознаками); 2) принцип стилістичної і жанрової різноманітності (відбір текстів, що відзначаються жанрово-стилістичною різноманітністю).

Методичні чинники вимагають урахування загальних вимог до відбору навчального матеріалу, зокрема доступності ТМ. Це означає, що тексти мають належати до такого типу дискурсу, в якому предметна інформація не виходить за межі фонових знань студентів. Також, бажано, щоб відібраний матеріал характеризувався постійним нарощуванням складності як у лексичному, так і в жанровому плані.

Урахування доступності ТМ для перекладу пов'язано також з обсягом текстів. Опираючись на дані емпіричних досліджень про те, що швидкість відбування когнітивних процесів при перекладі на ІМ є на 16 % повільнішою, відзначимо, що тексти на переклад АМ мають бути меншого обсягу. Додамо, що методичні чинники також стосуються умов навчання, які можуть вплинути на процедуру відбору текстів. У нашому випадку вони, перш за все, пов'язуються з рівнем комунікативної компетентності студентів у цільовій (англійській) мові. Тож, у групах з вищим рівнем мовленнєвої підготовки доцільно використовувати тексти вищої лінгвістичної складності.

Іншими чинниками, необхідними для врахування, є етап навчання та кількість годин, відведених на курс перекладу. Це означає, що тексти

відбираються таким чином, щоб бути максимально спрямованими на формування тих навичок і вмінь, які студенти повинні опанувати на певному етапі за певної кількості годин.

Ураховуючи зазначене вище, сформулюємо принципи відбору ТМ на основі врахування методичного чинника: 1) принцип доступності (відбір текстів, доступних за обсягом, мовними характеристиками та специфікою інформації); 2) принцип врахування умов навчання (відбір текстів, виходячи з рівня мовленнєвої компетенції студентів, етапу навчання, кількості годин тощо).

Висновки. Взнявши до уваги соціальний попит на переклад на ІМ, а також виведені принципи відбору ТМ, відзначимо, що доцільними для наших навчальних цілей можуть стати різножанрові тексти, що належать до інституційного дискурсу, зокрема його адміністративного, академічного і наукового різновидів. Відповідно до викладених принципів відбору ТМ, вважаємо за доцільне використання таких текстів: 1) адміністративний дискурс (академічної тематики) – атестат про середню освіту, диплом, додатки до атестата та диплому; академічна довідка й інші особисті документи; 2) академічний дискурс – анотація навчальної дисципліни; 3) науковий дискурс – анотація наукової статті/дисертації; наукова стаття.

Додамо, що вибір інституційного дискурсу зумовлено також тим фактом, що попри певні відмінності, майже всі його різновиди характеризуються спільними ознаками, що полегшує процедуру оцінювання, оскільки не потребує вироблення окремих інструментів чи критеріїв для кожного типу тексту. На додаток, усі тексти, що належать до вищенаведених різновидів інституційного дискурсу, засвідчують переважання фактуальної інформації, тобто відповідають визначенню інформативних текстів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язуємо з визначенням принципів організації текстового матеріалу для навчання письмового перекладу з української на англійську мову.

Список використаної літератури

1. Бузина, Ю. Н. Обучение работе над английскими текстами студентов экономических факультетов : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Ю. Н. Бузина. – М., 2000. – 142 с.
2. Гавриленко, Н. Н. Теоретические и методические основы подготовки переводчиков научно-технических текстов : монография / Н. Н. Гавриленко. – М. : Изд-во Рос. ун-та Дружбы народов, 2004. – 268 с.
3. Губина, Н. М. Формирование межкультурной компетенции студентов при обучении деловому английскому языку в элективном спецкурсе (продвинутый уровень, специальность “Мировая экономика”) : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Н. М. Губина. – М., 2004. – 172 с.
4. Емельянова, Я. Б. Лингвострановедческая компетенция переводчика: теория и практика : монография / Я. Б. Емельянова. – 2-е изд., испр. и доп. – Нижний Новгород : ООО “Стимул–СТ”, 2010. – 201 с.
5. Зайкова, И. В. Методика отбора и организации текстов для обучения студентов экономических вузов письменному специальному переводу (дополнительная квалификация, английский язык) : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / И. В. Зайкова. – Иркутск, 2009. – 218 с.
6. Йовенко, В. А. Основы концепции детерминации в переводе (на материале испанско-русских и русско-испанских переводов) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / В. А. Йовенко. – М., 1992. – 390 с.
7. Кондрашова, Н. В. Обучение переводу студентов старших курсов факультета изобразительного искусства педагогического вуза (на материале немецкого языка) : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Н. В. Кондрашова. – СПб., 2002. – 239 с.
8. Лapidус, Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе : учебное пособие / Б. А. Лapidус. – М. : Высшая школа, 1986. – 144 с.
9. Тарнаева, Л. П. Обучение студентов 5-го курса языкового педагогического вуза письменной речи в контексте диалога культур (английский язык как вторая специальность) : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Л. П. Тарнаева. – СПб., 2000. – 221 с.
10. Улитина, С. Г. Формирование структурно-композиционных навыков иноязычного профессионально-ориентированного чтения у переводчиков в условиях

деловой коммуникации : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / С. Г. Улитина. – Пермь, 1999. – 253 с.

Рецензент: кандидат педагогических наук, доцент Квасова О. Г.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2013.

Кавицкая Т. И. Принципы отбора текстового материала для обучения письменному переводу с украинского языка на английский

Статья посвящена малоизученной проблеме обучения письменному переводу с украинского языка на английский. Автором определены принципы и критерии отбора текстов с целью использования их в качестве учебного материала.

Ключевые слова: письменный перевод, текстовый материал, принципы отбора, критерии отбора.

Kavytska T. I. Principles of selecting texts for teaching translation from Ukrainian into English

The article addresses the underresearched area of teaching translation from Ukrainian into English. In particular, it defines principles and criteria for selecting texts as a content of the translation class.

Key words: translation, textual material, principles of selection, criteria for selection.